

ARTICLES CENTRALS

Violència, corrupció i crim organitzat a Veneçuela

Anna Ayuso

Investigadora sènior del CIDOB

A la crisi política i econòmica que viu Veneçuela se li suma una emergència en termes de seguretat ciutadana. La violència sobre la població està creixent a tot Amèrica Llatina, però a Veneçuela és un gran flagell només comparable a l'anomenat Triangle Nord de Centreamèrica. Segons [l'Observatori Veneçolà de Violència \(OVV\)](#), el país va ocupar el 2017 la segona posició regional i mundial (després d'El Salvador) pel què fa la taxa d'homicidis: 89 per cada 100.000 habitants (132 a Caracas, la capital). Això va suposar un total de 26.616 morts a tot el territori nacional, encara que les xifres oficials van registrar un número menor, 21.752 homicidis (70,1 per 100.000). Segons l'OVV, les estadístiques oficials minimitzen el nombre de morts violentes ja que utilitzen la categoria d'homicidis només per als casos on hi ha l'obertura d'un expedient per assassinat. Les milers de morts violentes a causa d'un tret d'arma de foc sense causa determinada no es computen. És per això que les set universitats veneçolanes que actualment s'agrupen dins l'OVV realitzen les seves pròpies estadístiques basant-se en una xarxa d'observatoris regionals i observatoris de premsa que contrasten amb les xifres oficials.

Segons l'OVV, des de l'any 2000, s'han comès uns 250.000 homicidis a Veneçuela, la majoria dels quals amb armes de foc. En aquests anys també s'ha incrementat la violència domèstica agreujada per les situacions de privació de productes bàsics com l'alimentació. A més, el 2017 va augmentar la violència de l'Estat, tant en l'ús desproporcionat de la força per al càstig i control del delictes, com en l'ús il·legítim de la força per reprimir la protesta social. L'OVV assegura que, el 2017, cada setmana van morir 106 persones per accions de funcionaris policials o militars, però la majoria no apareixen en les estadístiques oficials. L'opacitat en les xifres del govern es correlaciona amb una taxa d'impunitat del crim en general que arriba al 90%. Aquesta va més enllà de l'homicidi; segons Amnistia Internacional, el 98% dels casos de violacions de drets

humans i el 92% dels delictes comuns també queden sense judici a Veneçuela. L'OVV també informa de l'increment de les morts per encàrrec amb, almenys, una mitjana de 6,4 per setmana. Així mateix, calcula que almenys un policia mor assassinat al dia. Tant víctimes com victimaris són majoritàriament homes joves entre 12 i 29 anys d'edat (el 60%), reclutats entre els sectors més vulnerables de la població afectada per la penúria econòmica i l'escassetat d'aliments.

“Alts membres de la cúpula militar veneçolana estan acusats de formar part de l'estructura del crim organitzat i beneficiar-se del narcotràfic, el tràfic d'armes, el contraban de gasolina i fins i tot d'aliments”

Els cossos policials no són capaços de donar resposta a aquesta situació d'emergència ja que molts professionals s'han passat al sector privat, el qual ofereix salaris més bons, i d'altres han emigrat. Molts dels nous membres que han ingressat als cossos policials responen més a consideracions clientelars que no pas a una preparació adequada i, donada la seva precarietat salarial, són molt vulnerables a ser cooptats per la delinqüència i acaben involucrats en la comissió dels delictes, fet que ha facilitat la progressiva penetració de les xarxes del crim organitzat. Aquesta implicació de membres dels cossos policials en el narcotràfic no és recent, passa des de fa dècades, però el que n'ha canviat és la intensitat.

La permeabilitat de la frontera entre Veneçuela i Colòmbia amb àmplies zones despolblades i mancades de controls, juntament amb la permissivitat donada a la presència dels grups armats guerrillers de les FARC i l'ELN per part d'Hugo Chávez van ser la llavor d'un camp abonat perquè s'estengués el narcotràfic. Aquests grups armats van desenvolupar una xarxa d'anada i tornada, traficant amb cocaïna cap al nord i amb gasolina barata veneçolana cap al sud (un negoci tant o més nutritiu que el narcotràfic a Veneçuela).

Amb l'increment de la violència es va decidir convertir l'assumpte en un tema de segu-

retat nacional, la qual cosa va suposar la implicació de les forces armades en la lluita del crim transnacional. Inicialment va ser la Guàrdia Nacional la que es va implicar en la vigilància del crim organitzat, però va ser cooptada per la corrupció a canvi de permissivitat. Després, quan la presència del narcotràfic es va fer més evident i Veneçuela va ser pressionada internacionalment, Chávez va incorporar la resta de les forces armades (Exèrcit, Armada i Força Aèria). La seva presència es va anar incrementant, però al cap de poc temps també es van ampliar les seves connexions amb les xarxes criminals. Les forces de l'Exèrcit Bolivarià Veneçolà van establir relacions amb les xarxes establertes per les FARC i l'ELN fins al punt que s'acusa alts membres de la cúpula militar veneçolana de formar part de l'estructura del crim organitzat i beneficiar-se del narcotràfic, el tràfic d'armes, el contraban de gasolina i, fins i tot, d'aliments. Les investigacions fetes als Estats Units apunten que, d'acord amb les confessions de traficants extradits, hi ha una vinculació clara amb el tràfic il·lícit de part dels membres de la cúpula militar, als que es va anomenar el Cartel de los Soles, fent referència a les insígnies dels uniformes. El Departament d'Estat dels Estats Units, basant-se també en confessions de narcotraficants extradits, afirma que dues són les figures més destacades del règim veneçolà vinculades al negoci de les drogues: Diosdado Cabello, avui president de l'Assemblea Nacional Constituent, i Tareck el Aissami, vicepresident econòmic, un extrem que ambdós neguen. Tanmateix, tots dos han estat sancionats pels Estats Units, juntament amb altres alts càrrecs, se'ls han congelat els actius al país i se'ls ha prohibit l'entrada.

“La ubicació de Veneçuela, la incapacitat de control per part de l'Estat i l'alt índex de corrupció han convertit el país en un punt negre del tràfic il·lícit de drogues i armes”

Fonts de la fundació InSighth Crime assenyalen que inicialment els narcos colombians pagaven els membres de les forces armades per passar la droga, però amb el temps la seva funció va augmentar i van passar a ser els que controlaven el tràfic a part del territori, fins i tot en competència amb altres xarxes organitzades transnacionals. El

2005 es va expulsar l'Administració per al Control de la Droga Americana (DEA, per les seves sigles en anglès) i això va suposar una escalada del negoci en territori veneçolà. La detenció de narcotraficants colombians i la seva extradició va servir per "nacionalitzar" el negoci que presumptament va passar a estar controlat pels mateixos generals encara que de forma dispersa. La ubicació de Veneçuela entre el màxim focus de producció i la via als dos grans mercats (Estats Units a través d'Amèrica Central i Europa a través del Carib), sumada a la incapacitat de control del monopoli de l'ús de la violència per part de l'Estat i a l'alt índex de corrupció emparada en la impunitat, han convertit Veneçuela en un punt negre del tràfic il·lícit de drogues i armes.

A les sobredimensionades forces armades veneçolanes (2.000 generals davant dels 900 als Estats Units) i les debilitades forces policials que operen a al país cal afegir altres grups que tenen accés a les armes. Primer Hugo Chávez i després el seu successor Nicolás Maduro van impulsar la mobilització d'una força de civils reservistes denominada Milícia Bolivariana que rep entrenament militar. Està formada per 400.000 integrants, però Maduro vol augmentar-la a un milió. Molts d'ells pertanyen també als Colectivos, agrupacions que tenen com a finalitat la defensa a ultrança de la revolució i responen, en principi, a les consignes del govern. Tanmateix, segons InSighth Crime, una part d'aquests s'han convertit en associacions criminals que es dediquen a l'extorsió i al narcotràfic. Segons l'Observatori Veneçolà del Crim Organitzat alguns d'ells (no la majoria) mantenen relacions amb les denominades megabandes, que són veritables organitzacions criminals que controlen de facto parts del territori i es relacionen amb les bandes paramilitars colombianes denominades Bacrim. Aquests grups tenen una impunitat gairebé absoluta davant les forces policials. La majoria es dediquen a l'extorsió, el robatori i el segrest, però també tenen relacions amb el tràfic il·lícit de drogues, armes i altres delictes connexos, com el sicariat.

“La crisi econòmica, la debilitat de les institucions, la corrupció i la proliferació de xarxes criminals han portat Veneçuela a una situació que alguns comparen amb un estat mafiós”

A la falta de seguretat als carrers s'uneix la ineficiència d'un poder judicial polititzat i mancat de professionalitat. Segons Insigth Crime, el 75% dels jutges tenen càrrecs provisionals i no tenen les condicions per actuar amb diligència, encara que tinguessin la voluntat de fer-ho. El mateix passa amb el precari sistema de presons que segons l'Observatori Veneçolà de Presons (OVP) presenta un nivell d'amuntegament que supera el 190%. Moltes presons estan dominades per capitosts de bandes criminals denominats "Pranes" que extorsionen els altres reclusos davant de la inacció de les autoritats. Veneçuela té les presons més perilloses d'Amèrica Llatina.

La crisi econòmica, la falta d'oportunitats, la debilitat de les institucions, la proliferació de xarxes criminals de diferents tipus i la corrupció han portat Veneçuela a una situació que alguns comparen amb un estat mafiós per l'estructura de complicitats entre els governants i l'economia il·lícita. D'aquí la crisi migratòria que s'ha desencadenat, que està afectant els països veïns i que, segons l'Organització Internacional per a les Migracions (OIM), entre 2004 i 2017 va arribar a més d'un milió i mig de veneçolans. El procés de pau a Colòmbia que va derivar en l'abandonament de les armes de les FARC no ha tingut efectes en la millora de la situació a Veneçuela a on han arribat part dels dissidents que s'han integrat a la delinqüència. El creixent aïllament regional de Veneçuela i l'agreujament de la situació econòmica no auguren una millora a curt termini en el control de la criminalitat al país.